

Zdenko Čepič

OZEMLJE – LJUDSTVO – OBLAST: dogajanje na slovensko-hrvaški meji po drugi svetovni vojni

*Večina prebivalstva hoče ostati pod Slovenijo ter pričakuje,
da se bo v demokratski državi vpoštevala volja ljudstva.²⁴⁹*

Državo poleg njenega ozemlja, ki ga določajo meje oziroma mejne črte, označujejo ali zaznamujejo tudi ljudje, ki bivajo na tem ozemlju, tj. prebivalstvo ali ljudstvo kot skupnost pripadnikov določene države,²⁵⁰ in oblast v državi, ki mora biti suverena s čim večjo stopnjo samostojnosti in politične neodvisnosti. Država je tako trinom ozemlja, ljudstva in oblasti, ki ljudstvu vlada na določenem, z mejnimi črtami opredeljenem državnem ozemlju.

Vprašanje državnih meja in tudi notranja upravno ozemeljska razdelitev je za vsako državo posebnega pomena. To se je pokazalo tudi v primeru obmejnega spora med Slovenijo in Hrvaško v prvem letu po koncu druge svetovne vojne.

²⁴⁹ Iz pisma KNOO Železna gora poslanega Ministrstvu za notranje zadeve Narodne vlade Slovenije, 17. 11. 1945. SI AS, š. 898.

²⁵⁰ Opredelitev po Slovarju slovenskega knjižnega jezika; ljudstvo je lahko tudi skupnost ljudi, ki jih družijo skupen izvor, skupna preteklost, podoben jezik, običaji.

Takrat sta bili tako Slovenija kot Hrvaška federalni enoti federativno organizirane jugoslovanske države. Bili sta »bratski republiki«.

V drugi svetovni vojni, v pogojih le-te, ki so jo na eni strani zaznamovali okupacija z okupatorsko oblastjo in njenimi načrti z ozemljem, ki ga je zasedala, ter z ljudmi, ki so na njem živeli, na drugi pa odpor proti okupaciji, je nastala slovenska državnost. Razvila se je v revoluciji, ki je predrugačila celotno jugoslovansko državo, od oblasti in njenih nosilcev do organizacije države. Ta je bila federativna in je izhajala oziroma temeljila na pravici do samoodločbe naroda kot dela splošno mednarodno priznanega načela samoodločbe.

Ob koncu vojne je imela kot federalna enota federativne Jugoslavije slovenska država vse značilnosti države; oblast, ljudstvo, ki je to oblast v veliki večini priznavalo in jo podpiralo, pa tudi ozemlje, ki ga je ta oblast obvladovala in upravljala. Ozemlje države, kar so federalne enote bile, saj so bile ustavno imenovane kot republike, pa to nikoli ni bilo uradno razmejeno. Meje federalnih enot – republik – niso bile v nobenem zakonskem aktu natančneje ali določneje opredeljene. Ustava FLRJ iz januarja 1946 je sicer opredelila katere federalne enote – republike – sestavljajo FLRJ, ni pa opredelila njihovega ozemlja. Ozemlje Slovenije ni bilo opredeljeno niti v ustavi LR Slovenije iz januarja 1947. Je pa jugoslovanska ustava določala, da razmejitev med republikami izvaja Ljudska skupščina FLRJ in da se republiške meje ne morejo spreminjati brez njene privolitve.²⁵¹ Vsako spremembo meje med republikama, za katero sta se ti sporazumeli, je morala potrditi jugoslovanska, zvezna skupščina. V slovenski ustavi pa je bilo določeno, da se meje LR Slovenije ne smejo spreminjati brez slovenske privolitve.²⁵² Take določbe glede meja med republikami so bile tudi v vseh nadaljnjih ustavah jugoslovanske države.

S tem ko ozemlje posamezne republike ni bilo jasno zamejeno, je bil bistven pogoj državnosti republike nedefiniran. Ker je bilo glede oblikovanja novo organizirane jugoslovanske države na federativnem načelu v primeru oblikovanja republik uveljavljeno narodnostno načelo, je bila tudi meja posamezne republike postavljena na narodnostnem načelu. Vsaj tako je bilo razumeti in tako so razmejitev med nacionalnimi federalnimi enotami bolj ali manj razumeli v jugoslovanski politiki oziroma oblasti. Vse od njenega vrha navzdol do lokalnih organov oblasti, ki so bili običajno krajevni. Vsak kraj je imel svoj organ oblasti, imenovan Krajevni ljudski odbor. Ti so v primeru spornega ozemlja glede razmejitev med Slovenijo in Hrvaško imeli pomembno vlogo.

Meje so z novo organizacijo države ostale dejansko uradno nedoločene in so jih smatrali ne toliko za državne, temveč bolj za upravne meje. Očitno je v

251 Uradni list *Federativne ljudske republike Jugoslavije*, 14-261, čl. 12.

252 Uradni list *Ljudske republike Slovenije*, 4a-20, 24. 1. 1947; čl. 11.

državni politiki, državnih in političnih organih na »vrhu« prevladalo mnenje, da tega ni treba urejati tako dosledno, saj so v ustavi vzpostavljeno državnost federalnih enot, temelječo na njihovih narodnostih in iz teh izhajajoče pravice do samoodločbe naroda, jemali glede meja »lahkotnejše«. Na eni strani so verjeli v »bratstvo in enotnost«, na drugi pa se jim vprašanju meja »nacionalnih« enot, ki so tvorile federativno državo, ni zdelo potrebno pripisovati posebne teže. Na meje med republikami so gledali bolj kot na upravne in ne kot na državne meje, kar pa so te v svojem bistvu v veliki meri bile. Računali so na učinek t. i. bratstva in enotnosti in so skušali vprašanje nacionalnega dejavnika v tem primeru zmanjšati na minimum.

Prvo ozemeljsko vprašanje, ki se je odprlo med federalnima enotama Slovenijo in Hrvaško in ki je bilo sploh prvo vprašanje meja med federalnimi enotami kot izrazom državnosti posameznih jugoslovanskih narodov v novi Jugoslaviji, je bilo glede območja predvojnih občin Štrigova in Razkrižje v Medžimurju. Drugo mejno vprašanje med Slovenijo in Hrvaško je bilo vprašanje treh vasi v Beli krajini, ki so v času Kraljevine Jugoslavije spadale v Savsko banovino. Z mirovnim sporazumom z Italijo leta 1947, še bolj pa po t. i. london-skem memorandumu iz jeseni 1954, ko je del Tržaškega svobodnega ozemlja kot tamponske države, nastale po mirovnem sporazumu z Italijo, na katerem so živeli Slovenci, Hrvati in Italijani, postal del jugoslovanske države, se je na novo vzpostavila nacionalna oziroma republiška meja v Istri. Šele tedaj je razmejitve med republikama na tem območju postala vprašljiva.

Ker pa se je v dogajanje »na terenu« na »spornem« območju na meji med Prlekijo in Medžimurjem, na območju nekdanje (predvojne) občine Štrigova, vključilo ljudstvo in v skladu z ustavnim pravicami izražalo svoje mnenje, je nastal problem politika morala rešiti na način, da je prisluhnila ljudstvu, tamkajšnjemu prebivalstvu in njihovim zahtevam ter argumentom. Morala pa je najti rešitev, ki bi bolj ali manj zadovoljila obe strani, ki ju je ločila meja. Koliko sta bili zadovoljni z odločitvijo o delitvi ozemlja, je pokazal tudi »glas ljudstva«. Formalno pa je bil za oblast, tako zvezno kot republiško, »spor« za obe strani zadovoljivo rešen. Manj pa je bilo zadovoljno tamkajšnje prebivalstvo, tj. ljudstvo kot ustavni nosilec oblasti v državi.

Vprašanje razumevanja ljudstva kot suverena oblasti v državi, ki se je imenovala tako federativna kot ljudska, je bilo na preizkušnji. Oblast, z eno besedo politika, si ni mogla privoščiti, da bi enostavno preslišala in odmisliła glas ljudstva. Vprašanje razmejitve je za oblast postalo jasno politično vprašanje. Ljudstvu je želela vsiliti svojo rešitev, ki pa je ni sprejelo in je zahtevalo svoj prav. Čeprav nasprotje med oblastjo in ljudstvom pri oblasti ni bilo povsem razumljeno kot neposredno zoperstavljanje njeni volji, je imelo to mejno vprašanje v veliki meri

značaj napetosti, v kateri se je šlo za to, kdo bo uveljavil svoj prav. Ali oblast, ki je formalno izhajala iz ljudstva, ali ljudstvo, ki je oblasti (z dober mesec prej izvedenimi volitvami) dajalo legitimiteto.

V konkretnem mejnem »sporu« med Slovenijo in Hrvaško je ljudstvo s svojim glasom nastopilo za ozemlje države in to v veliki meri proti oblasti, proti njenim odločitvam glede določitve meje. Vprašanje ozemlja in meje je vzelo v svoje roke in oblast mu je bila prisiljena slediti oziroma upoštevati njegove zahteve in utemeljitve ali razloge in »razsoditi« bolj ali manj v skladu s temi.

O tej problematiki ozemlja oziroma meje med sosednjima narodoma, Slovenci in Hrvati, ter njunima državama v okviru jugoslovanske države vse do razpada Jugoslavije tako v slovenskem kot v hrvaškem zgodovinopisju ni bilo ničesar napisanega. Nasploh o problematiki razmejitev med jugoslovanskimi republikami ni bilo ničesar napisanega niti v politični niti v strokovni literaturi. O mejnih vprašanjih, npr. glede meje med Srbijo in Hrvaško, v času druge Jugoslavije ni bilo govora. V času, ko so politične razmere v jugoslovanski federativni državi s spori med jugoslovanskimi republikami, dejansko narodi, v začetku devetdesetih let 20. stoletja presegle politično raven in so jih začeli »razreševati« z orožjem, sta o mejah s poudarkom na notranji ozemeljski razdelitvi Jugoslavije arhivske vire zbrala arhivista Arhiva Jugoslavije Miodrag Zečević in Bogdan Lekić.²⁵³ Dokumente sta iskala med gradivom zveznega partijskega vodstva, Centralnega komiteja Komunistične partije Jugoslavije, Politbiroja CK KPJ, Izvršnega komiteja CK ZKJ, Komisije za mednacionalne odnose in Komisije za graditev ljudske oblasti ter državnih organov in ustanov, AVNOJ, NKOJ, Začasne ljudske skupščine DFJ, Ustavodajne skupščine, Prezidija Ljudske skupščine DFJ in FLRJ, vlade DFJ in FLRJ, Ministrstva za konstituantno, Zvezne kontrolna komisija. Ugotovila sta, da razen za nekatere manjše medrepubliške razmejitve ne obstajajo nikakršni pisni ali drugačni dokumenti in da osnovni problem ni v ohranjenosti gradiva, marveč v tem, da sploh ni bilo ustvarjeno. O problematiki razmejitev med federalnimi enotami, tj. republikami jugoslovanske federativne države, se tudi takrat, ko je bilo to politično aktualno, ni mnogo govorilo, še manj pa zapisovalo. Ugotovila pa sta, da je stanje glede dokumentov o posameznih razmejitvah boljše. To velja tudi za eno od razmejitev med Slovenijo in Hrvaško v letu 1946, za katero sta objavila 12 dokumentov. Ti so v glavnem iz fonda Kontrolne komisije pri predsedstvu vlade FLRJ (hranjen v Arhivu Jugoslavije). Formalno je spor razrešila ta komisija. Gre za gradivo o razmejitvi na območju Ljutomera, kjer je bilo med republikama sporno območje predvojne občine Štrigova. O tem ozemeljskem oziroma mejnem vprašanju med

²⁵³ Zečević, Lekić, *Državne granice*.

Slovenijo in Hrvaško je zbral in objavil vire arhivist Peter Pavel Klasinc.²⁵⁴ Objavil je 142 dokumentov, večino arhivskih. Ti kažejo predvsem način reševanja mejnega vprašanja na terenu ter kako so se na to odzvali ljudje »na terenu« in kako oblasti. O drugih mejnih vprašanjih med Slovenijo in Hrvaško po drugi svetovni vojni ni objavljenih dokumentov. Vsekakor gre za najnatančnejšo zbirko virov o tem mejnem sporu, saj je zbral dokumente iz vseh arhivov, ki imajo gradivo o tem na ozemlju nekdanje jugoslovanske države.

Z vprašanjem razmejitve na območju predvojne občine Štrigova je bilo na začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja precej napisanega in objavljenega v časopisih, predvsem v rubrikah »pisma bralcev«. Občina Štrigova je danes, dejansko od razmejitve leta 1946, v Republiki Hrvaški. Šlo je za vprašanje Razkrižja, kraja, ki je po razmejitvi leta 1946 ostal v okviru Slovenije, a je v cerkveni upravni razdelitvi spadal pod zagrebško nadškofijo in je bil tako tam nastavljen hrvaški župnik, ki je maševal v hrvaščini. Do ureditve tega »nacionalnega« odnosa med Slovenci in Hrvati je potem, ko se je prelilo mnogo črnila, prišlo po odločitvi Vatikana. Sveti sedež se je leta 1994 odločil, da bo župnija Razkrižje namesto v zagrebško nadškofijo spadala v takratno mariborsko škofijo. S tem je bil ozemeljski spor, ki je imel jasne znake mednacionalnega spora dveh sosednjih narodov in se je začel kmalu po koncu druge svetovne vojne, formalno rešen.

* * *

Vprašanje glede ozemlja, ki sta ga hoteli tako Slovenija kot Hrvaška vključiti v svoje državno ozemlje, se je odprlo neposredno po koncu druge svetovne vojne in se stopnjevalo od jeseni 1945 do poletja 1946. Ozemlje sta si lastili obe jugoslovanski republiki oziroma sta ga obe želeli vključiti v okvir svoje nacionalne države – federalne enote – ter tam vzpostaviti svojo oblast, zato je med njima nastal manjši »spor«, ki se razen na »spornem« območju sicer ni kazal navzven. Tam pa je bilo politično zelo razgibano dogajanje, v katerem je imelo glavno vlogo in besedo tamkajšnje prebivalstvo – ljudstvo. Šlo je za ozemlje na meji med Prlekijo v Sloveniji in Medžimurjem na Hrvaškem, za ozemlje predvojne občine Štrigova.

To ozemlje je bilo sporno, že preden sta oba naroda vzpostavila svoji nacionalni državi v okviru jugoslovanske federativne države. Meja med Slovenijo in Hrvaško, natančneje med obema narodoma, ki sta se kot naroda oblikovala v 19. stoletju, pri kateri je v veliki meri šlo za narodnostno mejo med obema narodoma, se je oblikovala v večjem delu že mnogo prej, kot sta oba naroda

254 Klasinc, *Arhivski dokumenti o dogodkih v Štrigovi*.

zavestno postala naroda. Meja med Slovenci in Hrvati, natančneje velik del meje, črte, po kateri v veliki meri poteka sedanja vzpostavljena in še nepotrjena meja med Republiko Slovenijo in Republiko Hrvaško, je bila t. i. historična meja. Nastajala je vse od obdobja zgodnjega srednjega veka dalje in ima svoje korenine ter razloge v razmejitvi med nemškimi cesarstvom in ogrskim kraljevstvom. To je bila pravzaprav meja med Kranjsko in Štajersko na slovenski strani in bansko Hrvaško ter Vojno krajino na hrvaški. V času Avstro-Ogrske, od leta 1867 dalje, so Slovenci in Hrvati živeli v isti monarhiji, pod istim vladarjem, čeprav so bile med avstrijskim in ogrskim delom dvojne monarhije določene razlike. Zakonodajca oziroma pravna ureditev nista bili v obeh delih enaki. Meja med obema deloma dvojne monarhije je obstajala, čeprav je bila bolj upravna. Meja na ozemlju med »Slovenijo« in »Hrvaško« je tekla po meji, ki je nastajala skozi daljši čas, vse od srednjega veka naprej. Ta meja, ki je bila politična in nato bolj upravna, je ostala bolj ali manj v veljavi tudi v času prve jugoslovanske države.

V času prve Jugoslavije, od začetka decembra 1918 pa do njenega ozemeljskega razbitja z napadom nanjo in okupacijo aprila 1941, je to ozemlje, ki je bilo »predmet spora« v prvem letu po drugi svetovni vojni, doživelo kar nekaj upravnih sprememb, ki so bile v korist enega ali drugega naroda. Takrat sicer ta nista bila ustavno priznana kot naroda. Ustavno je namreč obstajal v kraljevini Jugoslaviji le en, enoten, jugoslovanski narod, tako da upravno menjavanje upravnih enot, v katerih je bilo to ozemlje, ni imelo nobenega nacionalnega obeležja. Meje s »Hrvaško« so se v skladu s spremembami upravne ureditve prve jugoslovanske države kar nekajkrat spremenile. Spremembe so bile upravne narave, zaradi česar centralne oblasti centralizirano organizirane države, ki so upravne meje določale, pri tem niso v ničemer upoštevale okoliščin, ki sicer običajno igrajo vlogo pri določanju nacionalnih oziroma državnih meja, npr. narodne pripadnosti prebivalstva, zgodovinskih dejstev in gospodarskih ter drugih družbeno pomembnih okoliščin.

Upravna ureditev Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev, od leta 1929 Kraljevine Jugoslavije, je posegala na območje razmejitve med slovenskimi in hrvaškimi območji glede na večinsko etnično pripadnost prebivalstva. Te ta upravna razdelitev sploh ni upoštevala, saj v državi, kjer je bil ustavno priznan le en narod, tj. jugoslovanski, ni upoštevala tega načela. Upravna razdelitev je bila tako izraz centralistične ureditve države. Od leta 1922 oz. od začetka leta 1924 pa do oktobra 1929 je bilo celotno Medžimurje (kjer je bilo prebivalstvo večinsko hrvaško) upravno v okviru Mariborske oblasti²⁵⁵ kot upravne enote, na katere je bila razdeljena jugoslovanska država. Ozemlje »oblasti« namreč ni bilo

255 Oblast je bila največja administrativno-teritorialna enota v jugoslovanski državi od 1922 do 1929; prevesti jo je mogoče pomensko kot upravno ozemlje ali kot pokrajina.

oblikovano po nacionalnem načelu, ampak po upravnem in zanj ni bilo merilo niti narodnostno načelo niti gospodarski niti zgodovinski vidiki. Mariborska oblast je tako obsegala tudi del hrvaškega etničnega ozemlja, ker je bilo tako odločeno iz upravnih razlogov v Beogradu. So pa imeli ti upravni »razlogi« vse-kakor tudi politične razloge. Z uvedbo t. i. šestojanuarske diktature (1929), ko je kralj prevzel oblast v državi osebno in je poleg političnih zadev, kot je bila razveljavitev ustave, razpustitev parlamenta in političnih strank, uvedel tudi novo upravno razdelitev države na banovine. Tudi te so bile upravne enote, pri katerih merilo ni bila narodnost prebivalstva. Dravska banovina, v kateri je bila razen nekaj izjem vsa t. i. jugoslovanska Slovenija, je bila edina banovina, za katero bi se lahko reklo, da so upoštevali narodnostno načelo. Medžimurje in Bela krajina (kjer je bilo prebivalstvo večinsko slovensko) sta bili vključeni v »hrvaško« Savsko banovino z upravnim središčem v Zagrebu. Pri tem niso bila upoštevana etnična načela, ker državi, ki je bila centralistično organizirana in vodena ter je temeljila na etničnem unitarizmu s priznavanjem le »državnega« naroda, to za oblast kot upravno enoto ni predstavljalo nobenega dejavnika. Dve leti kasneje, konec avgusta 1931 (28. 8. 1931),²⁵⁶ pa je bila občina Štrigova umeščena v »slovensko« Dravsko banovino. Do napada na Jugoslavijo aprila 1941 oziroma do okupacije in razkosanja ozemlja jugoslovanske države je bila Štrigova občina v Dravski banovini, čeprav je bil tam velik delež hrvaškega prebivalstva.

Da je bila Štrigova z okoliškimi vasmi upravno »dana« v Dravsko banovino, je bil razlog v gospodarski in prometni navezanosti tega območja na Ljutomer. Ljudje so bili s tem zadovoljni, kajti lokalne, okrajne oblasti so dobro skrbele za ceste in komunalne zadeve. Vključitvi Štrigove v Dravsko banovino zaradi praktičnih razlogov, zlasti zaradi oddaljenosti kraja oziroma krajev od Ljutomera kot okrajnega središča, torej bližine (zaradi prometnih in z njimi povezanih gospodarskih razlogov), so sicer nasprotovali Hrvati. Ne toliko tisti na »terenu«, ampak v hrvaški politiki. Motila jih je »slovenizacija« tega sicer zgodovinsko hrvaškega predela. Slovenščina naj bi namreč postala jezik v občinski upravi (prebivalci, ki so s to upravo poslovali, so jo očitno razumeli), uvedena pa naj bi bila tudi v šolo.

Vprašanje občine Štrigove kot hrvaškega ozemlja, ki naj se »vrne« v okvir Hrvaške, je kmalu po koncu vojne, ko je bila odpravljena hrvaška državnost izražana v Neodvisni državi Hrvaški pod nacističnim pokroviteljstvom, ki pa ni niti zajemala tega ozemlja, saj so tam v času vojne gospodovali Madžari, odprl pisec (pravnik Božidar Firšt), ki je to storil s svojim zapisom 8. julija 1945, »elaboratom«, naslovljenim na nove hrvaške oblasti. Motilo ga je »nasilno sloveniziranje«. Vsekakor je Firštovo pismo, v katerem je hrvaške oblasti opozoril na

²⁵⁶ Službeni list kraljevske banske uprave Dravske banovine, 53-339, 10. 9. 1931; Službene novine kraljevine Jugoslavije, 199 – LXIV/417, 2. 9. 1931.

vprašanje Štrigove oz. utemeljeval pravico do tega, da je Štrigova Hrvaška, prvi izraz izraza »glasu ljudstva« v tem obmejnem sporu med Slovenijo in Hrvaško. Po njegovi navedbi se je občinski odbor občine Štrigova v začetku oktobra 1939 odločil, da se občina Štrigova v obsegu, v katerem je bila leta 1931 vključena v Dravsko banovino (tudi leta 1937 iz nje nastala občina Razkrižje), vključi v okvir Banovine Hrvaške.²⁵⁷ Hrvaške oblasti so Firštov »elaborat« sprejele kot dokaz o nujnosti vrnitve Štrigove z okolico, ki je bila tedaj zopet v okviru Slovenije, v okvir federalne Hrvaške, in začele z dejavnostmi za to.²⁵⁸ Obmejno vprašanje Štrigove je bilo tako odprto.

Kot bistven dokaz o hrvaškosti tega kraja in okolice je Firšt navedel, koliko Hrvatov je po podatkih popisa prebivalstva živelo v občini Štrigova pred drugo svetovno vojno. Navedel je, da je od 6.424 oseb²⁵⁹ Hrvatov bilo 6.278, Slovencev pa 108.²⁶⁰ Kako je prišel do teh podatkov o nacionalni pripadnosti prebivalcev občina Štrigova na osnovi popisa prebivalstva iz leta 1931, v katerem popisovalci narodne pripadnosti posameznika oziroma prebivalcev niso ugotavljali, ni navedel. O narodnosti pripadnosti se v Kraljevini Jugoslaviji, kjer je bil priznan le en narod, jugoslovanski, uradno ni govorilo ali vodilo statističnih podatkov. Vsekakor so navedbe o številu Hrvatov v občini Štrigova (podatki so iz časa, ko je bila ta občina še v okviru Savske, tj. hrvaške, banovine) imeli za dokaz o hrvaškosti tega ozemlja. Vendar je bilo kljub temu dejstvu navedeno število Hrvatov v občini Štrigova (leta 1931) pretirano, saj je bil predel okoli Razkrižja (ta kraj je postal leta 1937 občinsko središče nove občine, izdvojene iz občine Štrigova) večinsko slovenski. Za leto 1937 je za novo nastalo občino Razkrižje Firšt navedel, da je bilo od 2.320 prebivalcev²⁶¹ kar 2.264 Hrvatov in le 49 Slovencev. Na osnovi česa je ta »trditev« postavljena, ni znano. Kdo je takrat naredil popis prebivalstva po narodni pripadnosti, ni pojasnjeno. Vsekakor to ni bil uraden podatek.

257 Klasinc, *Arhivski dokumenti o dogodkih v Štrigovi*, dok. 3, str. 24.

258 Prav tam, dok. 4, str. 25, dok. 5, str. 25–27.

259 Po podatkih *Krajevnegega leksikona Dravske banovine* (1937, str. 389), ki navaja podatke popisa prebivalstva iz leta 1931, je bilo v občini Štrigova 6.307 prebivalcev.

260 Klasinc, *Arhivski dokumenti o dogodkih v Štrigovi*, dok. 3, str. 23. Te podatke vsebuje tudi poročilo neznanega avtorja in so jih uporabljali kot dokazilo, da gre za hrvaško ozemlje. Nove hrvaške oblasti so te podatke, ki jih je navedel Firšt glede izrekanja narodne pripadnosti ob popisu prebivalstva leta 1931, navajale kot dejstvo, ki drži. Poleg tega so trdili, da so se leta 1931 prebivalci v popisu prebivalstva izrekli o svoji narodni (etnični) pripadnosti. Tako so se ti »argumenti« o številu Hrvatov (iz leta 1931) ponovili v dopisu načelnika Predsedstva NV Hrvaške in načelnika notranjega ministrstva NV Hrvaške na Ministrstvo za notranje zadeve NVH 5. 11. 1945. (Klasinc, *Arhivski dokumenti o dogodkih v Štrigovi*, dok. 11, str. 38).

261 Ta podatek se ujema z navedbo o številu prebivalcev občine Razkrižje iz *Splošnega pregleda Dravske banovine*, str. 145.

Število prebivalcev slovenske narodnosti je bilo nedvomno večje, kot je bilo navedeno. Vsekakor pa je bil namen pisca jasen, saj je podal svoj zgodovinski oris spornega območja občine Štrigova z namenom informirati hrvaško ministristvo in ga spodbuditi k odločitvi, da gre glede na nacionalnost prebivalstva za hrvaške kraje in da morajo zato pripasti hrvaški federalni enoti. Ko je Firšt napisal svoje pismo naslovljeno na poverjeništvu za teritorialno razmejitve federalne države Hrvaške pri predsedstvu vlade federalne Hrvaške, je bilo ozemlje predvojne občine Štrigova v Sloveniji, v okraju Ljutomer, torej je bilo stanje tako kot je bilo pred vojno od jeseni 1931. Na osnovi tega Firštovega pisma je na začetku novembra 1945 očitno nastal dokument, ki je bil poslan hrvaškemu ministristvu za notranje zadeve. V dokumentu so navedene hude obtožbe na račun ravnanja slovenskih oblasti v Štrigovi proti Hrvatom pred vojno in po njej.²⁶² To je bil eden prvih izrazov »glasu ljudstva« glede ureditve meje med Slovenijo in Hrvaško.

Vprašanje »spornega« mejnega ozemlja in meje med Slovenijo in Hrvaško po drugi svetovni vojni so vsekakor odprli na Hrvaškem. Odprto pa ni bilo le mejno, ampak tudi nacionalno vprašanje. Vsa »stvar«, ki naj bi imela bolj upravno vsebino, pa je dobila tudi politično razsežnost. Vanjo pa je bila vključena oblast na obeh straneh narodnostne meje in tudi prebivalstvo, »ljudstvo«, ki je bilo v tem dogajanju vsekakor zelo aktivno in je predstavljalo politični dejavnik.

Predvojna občina Štrigova, ki je bila ob koncu vojne pod upravno oblastjo Slovenije, čeprav kraji, ki jih je zajemala, niso bili navedeni v zakonu o upravni razdelitvi federalne Slovenije z začetka septembra 1945,²⁶³ je po podatkih iz tridesetih let imela 6.420 prebivalcev. Obsegala je večje in manjše vasi Štrigova, Banfje, Gibina, Grabrovnik, Jalšovec, Leskovec, Razkrižje, Robadje, Stanetinec, Šafarsko, Sv. Vrban (Urban), Veščica in Železna gora, ki so imele vse več manjših zaselkov. Septembra 1937 pa je z delitvijo občine Štrigova nastala nova občina Razkrižje, v kateri so bili kraji: Razkrižje, Banfje – del (drugi del je spadal v občino Štrigova), Gibina, Grabrovnik – del (drugi del je spadal v občino Štrigova), Jalšovec – del (drugi del je spadal v občino Štrigova), Robadje – del (drugi del je spadal v občino Štrigova), Šafarsko in Vaščica.

Prebivalstvo se je ukvarjalo s poljedelstvom, živinorejo, sadjarstvom in vinogradništvom. To so bili gospodarsko pasivni kraji. Prebivalci so prodajali predvsem sadje, vino in živino, od tega zlasti prašiče in perutnino. Za te kraje so bili tipični vinogradi oz. gorice in značilna razložena naselja, ki so jih tvorile samostojne kmetije ali pa viničarije in zidanice. Posestniki teh vinogradov so bili iz oddaljenih vasi ali pa meščani iz jugoslovanskega in avstrijskega dela Štajerske.²⁶⁴

²⁶² Zečević, Lekić, *Državne granice*, dok. 78, str. 161–162.

²⁶³ *Uradni list SNOS in NVS*, 33-231, 8. 9. 1945.

²⁶⁴ *Krajevni leksikon dravske banovine*, str. 377.

V času druge svetovne vojne je celotno ozemlje Medžimurja, z njim tudi občina Štrigova, postalo del madžarskega okupacijskega območja oz. je z aktom o aneksiji decembra 1941 postalo del madžarske države. Na tem območju je takrat tekla državna meja med nemškim okupacijskim območjem in madžarsko državo.

Odporniško, osvobodilno gibanje, kolikor ga je bilo, je bilo vezano na slovensko odporniško gibanje, na organizacijo Osvobodilne fronte. V Štrigovi je bil tako okrajni odbor OF, ki je spadal pod okrožni odbor OF v Ljutomeru. Da je bilo to ozemlje med vojno glede osvobodilnega gibanja organizacijsko vezano na slovensko osvobodilno organizacijo, je bil najbrž razlog, da so te kraje v Medžimurju smatrali za del slovenskega federalnega ozemlja.

Po koncu vojne so krajevni ljudski odbori kot organi lokalne oblasti na tem območju, ki so bili izvoljeni na volitvah konec julija 1945, spadali pod okrajni narodnoosvobodilni odbor Ljutomer. Politično so bili ti kraji neposredno po vojni vezani na slovenske politične in oblastne forume, konkretno na okraj Ljutomer, čeprav jih v upravnem smislu niso navajali v upravni razdelitvi Slovenije jeseni 1945. Bržkone so se slovenske oblasti ob pripravi upravne razdelitve federalne Slovenije zavedale spornosti tega ozemlja. Povojne oblasti se namreč iz političnih razlogov niso mogle sklicevati na predvojno upravno razdelitev, po kateri je bila občina Štrigova leta 1931 vključena v Dravsko banovino. Te predvojne ureditve dejansko niso mogli priznati iz političnih razlogov, tako da je bilo vprašanje upravne pristojnosti nad predvojno občino Štrigova (v obsegu iz leta 1931, torej tudi ozemlje leta 1937 nastale občine Razkrižje) s strani slovenskih oblasti neposredno po koncu vojne, do jeseni, nedorečeno in odprto.

Glede na ohranjene oziroma objavljene dokumente²⁶⁵ pa se je mejno vprašanje med Slovenijo in Hrvaško glede Štrigove začelo kazati jeseni 1945. Stanje, kakršno je bilo glede tega, ali bo tam slovenska ali hrvaška ljudska oblast, se je vzburilo zaradi zahtev iz Hrvaške jeseni 1945 še pred volitvami v jugoslovansko ustavodajno skupščino novembra 1945. Te volitve so kot osrednji politični dogodek jeseni 1945 (na neki način je šlo za plebiscitarno potrditev sprememb, ki jih je glede oblasti in organizacije države prinesla vojna oziroma njeni zmagovalci v Jugoslaviji) precej vplivale tudi na reševanje ozemeljskega vprašanja med Slovenijo in Hrvaško na območju Štrigove. V tem času so se namreč oblikovali volilni imeniki, tj. kdo bo lahko volil in kdo ne ter tudi koga bo kdo volil; ali slovenskega ali hrvaškega kandidata sicer enotne liste Ljudske fronte Jugoslavije. Ker so bile takrat razmere na terenu glede ozemlja že dokaj razgrete, je Centralni komite Komunistične partije Slovenije sredi oktobra 1945 priporočil naj slovenski aktivisti, ki so takrat delovali v volilni kampanji, v tej kampaniji vprašanja

²⁶⁵ Zečević, Lekić, *Državne granice*; Klasinc, *Arhivski dokumenti o dogodkih v Štrigovi*.

meje ne netijo. »Prepovedati našim aktivistom vtikanje v to vprašanje,« so sklenili na seji CK KPS 22. oktobra 1945.²⁶⁶

Ozemeljsko vprašanje med Slovenijo in Hrvaško je sprožila Hrvaška že maja 1945, le dober teden po koncu vojne. Vsekakor se jim je mudilo z urejanjem novih »državnih« meja federalne Hrvaške. Ministrstvo za pravosodje Narodne vlade Hrvaške je predsedstvu Narodne vlade Slovenije sporočilo, da bodo na Hrvaškem oblikovali dve komisiji za razmejitev, eno za njene zunanje in drugo za notranje meje, tj. meje proti drugim federalnim enotam federativne Jugoslavije. Hrvaško ministrstvo za pravosodje se je pri tem sklicevalo na poslani dopis, naslovljen na SNOS, ki naj bi ga poslali pred petnajstimi dnevi, in glede na datum pošiljanja dopisa, v katerem to sporočajo, bi bil to 2. maj. V tem dopisu so po njihovi navedbi prosili predsedstvo SNOS, naj jim ta pošlje »ves material, magari v prepisu, ki so ga do tedaj vaše komisije pridobile«. Pozvali so slovensko vlado, naj ta predloži svoje poglede in »perspektive predvsem glede na vprašanja razmejitve, ki bi se lahko nanašala na Slovenijo in na Hrvaško in njune medsebojne odnose«. Želeli so, da jim slovenska stran sporoči tudi osebno sestavo komisije. Na koncu dopisa je bilo zapisano: »Mudi se!«²⁶⁷ Hrvaška je tako želela začeti z razmejitvami, čeprav se je vojna šele prav končala in se vprašanje meja, zlasti med federalnimi enotami, še sploh ni postavilo. Hrvaška nova oblast pa je glede meja očitno izhajala iz stališča, da je glede državnega ozemlja naslednica kolaborantske Neodvisne države Hrvaške in je treba meje, ki jih je ta postavila, s sosedi urediti. Drugače ni mogoče razumeti odpiranja vprašanja meje s strani hrvaških oblasti maja 1945, v času, ko se vojni spopadi v Sloveniji še niso niti dobro končali. Slovenske oblasti, niti SNOS niti Narodna vlada Slovenije, takrat niso še imele nobenega organa, kaj šele komisije glede meja. Je pa v Sloveniji obstajal Znanstveni inštitut Predsedstva SNOS, ki pa ni imel naloge za neposredno urejanje mejnih vprašanj.

Že v začetku julija 1945 je »Poverjeništvo za teritorialno razmejitev federalne države Hrvaške pri Predsedstvu vlade federalne Hrvaške« sprožilo vprašanje »povratka federalni državi« občin Radatovići, Razkrižje in Štrigova. V imenu tega organa je »strokovno menje« podal dr. Božidar Firšt. Predlagal je izdvojitev iz Slovenije in pripojitev k Hrvaški območja občine Radatovići (okraj Črnomelj) in občin Razkrižje in Štrigova (okraj Ljutomer), ker so bile to, kot je razložil, »čisto hrvaške občine«. Kot dokazilo te trditve je navedel narodnostno sestavo prebivalstva iz leta 1931 in to po narodnostni sestavi, česar pa popis prebivalstva takrat ni zajel.²⁶⁸ Kje in kako je dobil te podatke, na katere so se hrvaške oblasti nato v »sporu« zaradi meje s Slovenijo še večkrat sklicevale, ni navedel.

266 *Zapiski politbiroja CK KPS/ZKS 1945/1954*, str. 46.

267 *Klasinc, Arhivski dokumenti o dogodkih v Štrigovi*, dok. 1, str. 21.

268 *Prav tam*, dok. 3, str. 23.

Takrat se kljub hrvaški pobudi na slovenski strani ni nič zgodilo. Vprašanje meje oziroma ozemlja, ki so ga želeli in dejansko zahtevali s hrvaške strani, se je odprlo jeseni 1945. O spornem mejnem območju med Slovenijo in Hrvaško na območju predvojnih občin Razkrižje in Štrigova so 22. septembra 1945 v okviru poročila o razmejitvenih problemih med vsemi federalnimi enotami poročali z Ministrstva za konstituantno DFJ Predsedstvu Začasne ljudske skupščine DFJ. Problem Štrigove so označili za težjega. Pomočnik ministra za konstituantno je pozval predsedstvo zvezne skupščine, naj ustanovi komisijo, ki naj vsa sporna vprašanja reši v soglasju s federalnima vladama Slovenije in Hrvaške.²⁶⁹

Na »terenu« se je to vprašanje, ki je dejansko pomenilo reševanje hrvaških ozemeljskih zahtev, začelo reševati konec oktobra 1945. To je bil čas volilne kampanje za volitve v jugoslovansko ustavodajno skupščino in dejansko plebiscit za potrditev doseženih sprememb v času druge svetovne vojne. Da se je takrat v praksi začelo urejati mejno vprašanje med Slovenijo in Hrvaško, so bili v veliki meri razlog volilni imeniki oziroma, kdo bo kje in koga volil; ali bo to kandidat Ljudske fronte iz Hrvaške ali iz Slovenije, tj. čigav poslanec bo izvoljeni kandidat.

Še pred volitvami so se 28. oktobra 1945 v Štrigovi sestali predstavniki ministrstev za notranje zadeve Slovenije in Hrvaške skupaj s predstavniki lokalnih oblasti in izdali navodilo, ki je začasno urejalo mejne odnose med sosednjima federalnima enotama skupne države. Sprejeli so sporazum glede razmejitve tega območja in navodilo »v ciljučasne ureditve obmejnih odnosov na območju bivše občine Štrigova«, kar naj bi bila končna rešitev. Določili so, kateri kraji in zaselki pripadajo Sloveniji in kateri Hrvaški. Šlo je za prvi dogovor glede ozemlja in meje med federalnima enotama na tem območju.²⁷⁰ Pri tem so se skušali držati etničnega načela, namreč katere narodnosti so bili vpisani volivci v posameznem kraju. Nekdanjo občino Štrigova so delili po nacionalnem načelu, pri čemer niso upoštevali, da je bila leta 1937 izdvojena oziroma oblikovana občina Razkrižje. Glede na vpise narodnosti v volilne imenike se je izkazalo, da so bili »hrvaški kraji« le Štrigova, Grabrovnik in Železna gora. Tem vpisom pa so kasneje slovenski aktivisti oporekali, saj so jih po njihovem mnenju napravili hrvaški aktivisti, ki pa so podatke, kdo pripada kateremu od obeh narodov, dobili od oseb, ki so, kot so menili slovenski lokalni politiki, med vojno kolaborirali z Madžari in nasploh bili predstavniki »reakcije«, kot se je takrat reklo odkritim in prekritim nasprotnikom novih jugoslovanskih oblasti.

Ni pa bil »rdeč« niti ljutomerski okraj, ki je bil zato s stališča oblasti politično problematičen. Nasploh se je politično ta okraj glede na izide volitev ocenjeval kot »konservativen« ali celo »reakcionaren« in pod močnim vplivom pastirskega

269 Zečević, Lekić, *Granice*, dok. 30, str. 108–109.

270 Klasinc, *Arhivski dokumenti o dogodkih v Štrigovi*, dok. 8, str. 31–32.

pisma jugoslovanskih škofov, pa tudi druge propagande proti novi oblasti v Jugoslaviji. Večinoma je bilo tam kmečko prebivalstvo pred vojno tradicionalno vezano na katoliško, tj. klerikalno stranko, po vojni pa se jih je močno prijel strah pred t. i. skupnimi kotli in kolhozi, kar je bila bistvena propaganda zoper novo oblast. Koliko je na slab volilni rezultat v ljutomerskem okraju vplival mejni spor zaradi Štrigove, sicer ni mogoče ugotavljati, je pa tam t. i. črna skrinjica, ki je bila sicer brez liste, a je pomenila izraz opozicije, dobila na zvezni listi 36,7 % glasov, kar je bilo več kot oba ljudskofrontna kandidata; prvi je dobil 34,3 % in bil izvoljen, drugi pa 28,8 %.²⁷¹ V vasi Sveti Urban, ki je po dogovoru s konca oktobra 1945 o razdelitvi tega območja med Slovenijo in Hrvaško sicer pripadla Sloveniji, je bil delež v »črni skrinjici« v vsem okraju največji; od 369 oddanih glasov je bilo v »črni skrinjici« 277 kroglic (75 %).²⁷² Volilni rezultati so oblasti v Ljubljani bolj zanimali kot pa mejna problematika.

Sestanek je pokazal, da je problem tega ozemlja in meje na njem nacionalno pogojen. Zlasti je to želela prikazati hrvaška stran, ki jo je motila, kot so pokazale njihove pripombe na sestanku, t. i. slovenizacija šole. Predstavnik hrvaške vlade (načelnik predsedstva vlade Hrvaške Ivan Leko) je na sestanku povedal, da njihov namen ni ozemeljski, torej da bi občina Štrigova pripadla Hrvaški, ampak je njihov namen, da imajo Hrvati na tem območju narodnostne pravice, npr. do uporabe hrvaškega jezika v šoli.²⁷³ V Razkrižju je namreč pouk že od leta 1931, ko je bil kraj sicer v Savski banovini, potekal v slovenščini. Da je pouk v slovenščini potekal tudi po vojni, kar so zahtevali starši šoloobveznih otrok, je na sestanku povedal predstavnik okraja Ljutomer.²⁷⁴ Vsekakor se je na tem območju odprlo nacionalno vprašanje, ki ni bilo nič kaj v skladu z doktrino, ki se je izražala s frazo o bratstvu in enotnosti.

Je pa ta sestanek pokazal tudi na pomembno dejstvo, zakaj so se mnogi, tudi tisti, ki so se sicer izrekli za Hrvate, kar je na sestanku povedal sekretar OF iz Štrigove, raje odločili za življenje v Sloveniji kot na Hrvaškem. Argument za to je bil: »Ljutomer je mnogo bližji in smo navezani v gospodarskem pogledu bolj na Ljutomer kot na Čakovec.«²⁷⁵ Ljutomer je bil namreč štirikrat bližje, kot je bil od teh krajev oddaljen Čakovec. »Nasilna odcepitev od Ljutomera bi pomenjala smrtni udarec našemu gospodarstvu, ki absolutno gravitira k Sloveniji,« je na enem največjih ljudskih zborovanj glede »državne« pripadnosti teh krajev v začetku aprila 1946 povedal domačin iz kraja Banfje (Banfi, ki je bilo določeno za Hrvaško in je danes na Hrvaškem).²⁷⁶

271 Novak, Volitve v ljutomerskem okraju v letu 1945 in 1946, str. 443.

272 Prav tam.

273 Klasinc, *Arhivski dokumenti o dogodkih v Štrigovi*, dok. 9, str. 33.

274 Prav tam, str. 34.

275 Prav tam.

276 Prav tam, dok. 26, str. 69.

To je bil eden od bistvenih razlogov, zakaj naj bi se ljudje na tem območju, ne glede na narodno pripadnost, odločili ostati v okviru Slovenije. Gospodarski razlogi so bili tako tisti, ki so imeli odločilno vlogo. Tudi za odločitev za Hrvaško. Pri tem je šlo tudi za zagotovljeno preskrbo, konkretno za t. i. karte kot eno od njenih značilnosti. V začetku februarja 1946 so predstavniki LO Štrigova, ki je po dogovoru s konca oktobra 1945 spadal pod Hrvaško, obvestili, da zato ne dobivalo več »kart« za živila in tekstil iz Slovenije, medtem ko teh od hrvaških oblasti prav tako niso prejemali. Da bi dobili »karte« za zagotovljeno preskrbo iz Hrvaške, so zahtevali, da se njihovi kraji pripojijo k Hrvaški, saj je bil dogovor s konca oktobra le začasen.

Niso pa bili v kraju, ki je po tem dogovoru pripadel Hrvaški, ker se je tam večina prebivalcev izrekla za Hrvate, ti povsem zadovoljni s takšno rešitvijo. Iz kraja Železne dveri so poslali slab mesec po sklenitvi dogovora o pripadnosti posameznih krajev eni od federalnih enot na okraj Ljutomer (na odsek za notranjo upravo) dopis z zahtevo za priključitev k Sloveniji. To zahtevo je okrajni ljudski odbor poslal slovenskemu notranjemu ministrstvu in pri tem navedel, da je »inicijativa za priključitev in pobiranje podpisov padlo od ljudstva samega«. ²⁷⁷ Šlo naj bi za t. i. civilno pobudo, kot takšne izraze volje ali zahtev ljudstva imenujemo danes.

Pokazalo se je, da je bila glede na zbrane podpise hišnih gospodarjev iz celotnega območja KLO Štrigova, ki jih je na začetku februarja 1946 zbral sekretar OF iz tega kraja, kar je pomenilo, da je bil slovensko opredeljen. Večina jih je bila za Slovenijo. Od 128 podpisanih jih je bilo 91 za Slovenijo, za Hrvaško 6, neopredeljenih pa 31. ²⁷⁸

Na začetku novembra 1945 je nastal dokument, v katerem sta predstavnika hrvaških oblasti, od katerih je eden sodeloval pri pripravi sporazuma o delitvi ozemlja konec oktobra 1945, poročala hrvaškemu ministrstvu za notranje zadeve o poteku razmejitve nekdanjih občin Štrigova in Razkrižje med Slovenijo in Hrvaško. V tem poročilu je bil podan zgodovinski oris spornega območja Štrigove, kot so ga videli in razumeli na Hrvaškem. Ta dokument je bil očitno predan tudi Komisiji državne kontrole Vlade FLRJ, ki je sredi leta 1946 prevzela urejanje tega vprašanja, saj ga republiki z medsebojnimi dogovori nista rešili. Pisca sta v svojem poročilu na račun ravnanja slovenskih oblasti v Štrigovi navedla hude obtožbe. Sklicevala sta se na narodnostno sestavo prebivalstva glede na popis iz leta 1931. Ker je bila kljub dejstvu, da so tam prevladovali Hrvati (za kar naj bi bil zaslužen popis prebivalstva iz leta 1931, ki pa nacionalne pripadnosti ni ugotavljal), občina Štrigova vključena v Ljutomerski okraj oziroma v Dravsko banovino, se je »takoj začelo z nasilno slovenizacijo prebivalstva

²⁷⁷ Prav tam, dok. 12, str. 40.

²⁷⁸ Prav tam, dok. 20, str. 55–58 (faksimile).

in uvajanje slovenskega jezika v šole in tudi v upravo«. Za čas po drugi svetovni vojni, ko je bila Štrigova vključena v Slovenijo, pa je v dokumentu navedeno, da so »vodstveni kadri« iz okraja Ljutomer »podpirali šovinistične in oportunistične težnje neznanega števila posameznikov«, kar so po mnenju pisca potrjevali tudi odprtje šole v slovenščini in izpadi proti hrvaškemu prebivalstvu. Poročilo med takšnimi izpadi navaja »napad nekih neodgovornih elementov izvršen dne 13. 1. 1945 (sic !)²⁷⁹ na sekretarja okrajnega odbora Ljudske fronte v Čakovcu, ki so ga ob tej priliki oklofutali. Poleg tega naj bi slovenska milica prepovedovala prebivalstvu hoditi na sejem v Čakovec. »Iz vsega tega se vidi, da je na tem ozemlju izzvana nacionalna mržnja, in je posameznikom omogočeno, da odkrito agitirajo proti Hrvatom in Hrvaški in celo odkrito pretijo,« je bilo zapisano.

O sestanku med predstavniki slovenskih in hrvaških oblasti konec oktobra 1945 pa je po mnenju piscev poročila prišlo »do izraza nepravilno mišljenje tovarišev iz Slovenije«, ki »nezadostno razumejo bratstvo in enotnost«. Do takšne ocene je pisec prišel, ker so Slovenci predlagali, da se vprašanje spornega območja reši s plebiscitom. Na koncu je pisec podal mnenje, da je to spremembo potrebno uresničiti šele po volitvah v jugoslovansko ustavodajno skupščino, »ker v nasprotnem primeru zaradi nezdravega ustvarjenega stanja bi imeli lahko negativne posledice na volitvah«.²⁸⁰

Vsekakor je poročilo o stanju na »spornem« ozemlju, ki je nastalo v okviru hrvaških oblasti, kazalo na hrvaško razumevanje problema, poleg tega pa na eni strani njihovo »kalimerovstvo«, na drugi pa željo, da s političnimi ocenami očrni slovensko stran. Dajali so svoje politične ocene in izražali mnenje o slovenskih nepravilnostih. V Sloveniji poročila o vtisih s srečanja s Hrvati niso napisali oziroma vsaj ni znano.

Ljudstvo je v postopku določanja meje med Slovenijo in Hrvaško na tem območju igralo pomembno vlogo že v letu 1945. Dejansko so mejno vprašanje začeli urejati lokalni predstavniki oblasti, saj se »Ljubljani« to ni zdelo bistveno. Že jeseni 1945 so prebivalci na spornem območju izražali željo po priključitvi k Sloveniji. Po navedbi v poročilu, datiranem z 31. oktobrom 1945, čigar naslovnik in pisec v objavljenem dokumentu nista navedena, je bilo povedano, da so prebivalci vasi Železna Gora poslali maršalu Titu prošnjo za priključitev k Sloveniji. V poročilu pa je bilo povedano, da so to izražali »Koroščevi ljudje« in da s tem »reakcija dobiva popularnost med ljudmi« ter da se »predstavniki ljudske oblasti namesto, da delujejo v duhu bratstva in enotnosti, priključujejo tej kampanji«.²⁸¹

279 Najbrž gre za napako, ki sta jo zagrešila uredjalca dokumentov in je pravilen datum 13. oktober 1945.

280 Zečević, Lekić, *Državne granice*, dok. 78, str. 161–162; Klasinc, *Arhivski dokumenti o dogodkih v Štrigovi*, dok. 11, str. 39–40.

281 Prav tam, dok. 34, str. 117.

Vsekakor je pisec poročila o celoviti notranji mejni problematiki v Jugoslaviji želel prikazati problematiko Štrigove kot politični problem in to v okraju, kjer je imela nova oblast politične težave oziroma ni imela takšne podpore, kot jo je pričakovala, kar se je pokazalo na volitvah v ustavodajno skupščino. Mejno problematiko so želeli razumeti kot vprašanje političnega stanja na terenu. Računali so, da se bo vse uredilo, če bo na tem območju, kjer so imeli tudi dokaj veliko podporo t. i. križarji ali Matjaževa vojska kot oboroženi nasprotniki nove državne ureditve v Jugoslaviji, politično prevladalo dobro razpoloženje do oblasti. Tako mejni problematiki, ki je bila eden od netiv odnosov na tem območju, niso posvečali pretirane pozornosti. Slovenske vrhovne oblasti so najbrž razmišljale tudi, da se bo politično stanje na terenu izboljšalo, če bodo določeni t. i. reakcionarni elementi postali del Hrvaške.

Sploh pa so vprašanje razmejitve na tem območju sprožili na Hrvaškem. Predsedstvo Narodne vlade Hrvaške je že sredi maja 1945, slab teden po koncu vojne, izdalo navodilo o oblikovanju dveh komisij za razmejitve. Ene za razmejitve Hrvaške proti tujini (kot da je bila Hrvaška takrat še vedno »samostojna« kot v času NDH in bi lahko sama odločala o svojih zunanjih mejah), druga pa za razmejitve v okviru Jugoslavije. Vsekakor je želela Narodna vlada Hrvaške urediti vprašanje meja svoje federalne enote proti vsem drugim federalnim enotam oziroma narodom v Jugoslaviji. O tem so sredi maja obvestili tudi predsedstvo Narodne vlade Slovenije.²⁸²

»Sporno« območje nekdanje občine Štrigova in razlog, zakaj ga Hrvaška želi, je razložil in opredelil v začetku julija 1945 Božidar Firšt v »elaboratu«, poslanem »poverjeništvu za ozemeljsko razmejitve federalne države Hrvaške pri predsedstvu vlade federalne Hrvaške«.²⁸³ Sredi septembra 1945 je to območje obiskal načelnik hrvaškega notranjega ministrstva. Takrat je hrvaška oblast že menila, da je glede na to, da je kabinet hrvaškega notranjega ministra izdal zapoved (naređenje) o priključitvi ozemlja občine Štrigova Hrvaški, to s tem doseženo. Zato je visoki predstavnik hrvaškega notranjega ministrstva obiskal »novo priključene« dele hrvaške federalne države. Z enostransko hrvaško odločitvijo glede vključitve ozemlja občine Štrigova pod hrvaško upravo se v okraju Ljutomer niso strinjali in so menili, da je to treba rešiti s plebiscitom. Načelnik hrvaškega notranjega ministrstva je temu nasprotoval zato, ker bi ta po njegovem mnenju »zanetil šovinizem in ustvaril jez med ljudstvom«.²⁸⁴ V Štrigovi in Razkrižju je visokega predstavnika hrvaškega notranjega ministrstva zmotil napis na zgradbi šole, ker je bil v slovenščini (šola), in nasploh stopnja »slovenizacije« tega območja. Razlog za to je pripisal oportunističnemu prebivalstvu, za kar

282 Klasinc, *Arhivski dokumenti o dogodkih v Štrigovi*, dok. 1, str. 21.

283 Prav tam, dok. 3.

284 Prav tam, dok. 5, str. 27.

naj bi bil razlog v preskrbi, ki je bila boljša kot na Hrvaškem. Očitno je šlo za boljšo organiziranost, saj je bila zagotovljena preskrba praviloma določena centralistično, razdeljevanje pa je bilo v domeni republiških in nato nižjih organov.

Kasneje je imela preskrba določeno vlogo za opredeljevanje prebivalstva, v kateri republiki želijo živeti. Ko so zaradi dogovora o tem, kateri kraji pripadajo Sloveniji in kateri Hrvaški s konca oktobra 1945, tisti, ki so razdeljevali »karte« v okraju Ljutomer, nehali te dajati prebivalcem krajev, ki so po dogovoru postali del Hrvaške, ki pa jih v svoj preskrbni sistem očitno ni vnesla, so prebivalci teh krajev zahtevali, da čim prej uradno postanejo del Hrvaške, da bodo dobili svoje »karte«.

Dogovor iz oktobra 1945 pa je bil na začetku aprila 1946 poteptan oziroma je bilo razmejitveno vprašanje ponovno odprto, z novimi merili za določanje meje. Ta so bila v upoštevanju nekdanje meje med avstrijskim in ogrskim delom dvojne habsburške monarhije na tem delu njenega ozemlja. To pa bi pomenilo, da bi tudi kraji, ki so po dogovoru s konca oktobra 1945 spadali v Slovenijo, poslej spadali k Hrvaški, saj so bili pred letom 1918 del ogrskega kraljestva. To je sprožilo »gibanje« prebivalstva v krajih, ki so po dogovoru s konca oktobra 1945 pripadli Sloveniji in se niso želeli priključiti Hrvaški.

Naselja Štrigova, Jalšovec, Grabrovnik, Železna gora, Statinec, Robadje in Sveti Urban so bila v začetku aprila 1946 že vključena v okvir LR Hrvaške. V upravni razdelitvi Slovenije z začetka aprila 1946 ti kraji namreč niso bili navedeni,²⁸⁵ kar je pomenilo, da jih zakonodajalec, Prezidij SNOS, ob pripravi zakona o upravni razdelitvi LR Slovenije ni upošteval kot del ozemlja Slovenije. V novi upravni razdelitvi LRS, uzakonjeni septembra 1946, pa so bili kot del okraja Ljutomer navedeni Razkrižje, Gibina, Šafarsko in Veščica.²⁸⁶

Hrvaška oblast je v začetku aprila 1946 začela nemudoma vzpostavljati svoje oblastne organe in miličnike. Pripajanje k Hrvaški na »terenu« pa je bilo ustavljeno, ker je okrožni ljudski odbor Maribor menil, da to ni v skladu z dogovorom s konca oktobra 1945. Poleg tega pa so se bile burne tudi reakcije prebivalstva. Hrvaško notranje ministrstvo pa je maja 1946 Ljudski skupščini FLRJ poslalo dopis – poročilo o mejnih vprašanjih med Slovenijo in Hrvaško – z namenom, da jugoslovanska skupščina sprejme zakon o razmejitvi med republikama. V to poročilo je bilo vključeno tudi vprašanje naselij v Beli krajini.²⁸⁷ Najbrž je na osnovi tega dopisa jugoslovanska vlada konec maja 1946 poslala slovenski in hrvaški vladi poziv za ureditev ozemeljskih in mejnih vprašanj.

Na začetku aprila 1946 je mejno vprašanje na tem območju dobilo nov zagon. Vanj se je močno vključilo tamkajšnje prebivalstvo. Takrat je bil namreč

285 Uradni list Ljudske republike Slovenije, 26-119, 3. 4. 1946.

286 Uradni list Ljudske republike Slovenije, 62-242, 14. 9. 1946.

287 Zečević, Lekić, *Državne granice*, dok. 80, str. 164.

poteptan dogovor s konca oktobra 1945 o tem, kateri kraji bodo na Hrvaškem in kateri v Sloveniji, ko se je upoštevalo etnično načelo. V začetku aprila 1946 pa so bila za razmejitev postavljena nova merila. Po teh pa so slovenski kraji, kjer je bila velika večina slovenskega prebivalstva, pripadli Hrvaški.

O novih merilih za razmejitev med Slovenijo in Hrvaško so na skupnem sestanku 2. aprila 1946 namreč govorili »aktivisti« ljutomerskega in čakovskega okraja. Ta merila so bila dogovorjena ali določena nekje drugje in so jih na tem sestanku, na katerem so zanikali dogovorjeno konec oktobra 1945, s čimer se je večina prebivalstva sprijaznila, le sprejeli.

Istega dne popoldne je bil v Razkrižju zbor volivcev, zborovanje, ki so ga organizirale lokalne oziroma krajevne oblasti. Trajalo je globoko v noč. Bilo je množično, glede udeležbe je bilo navedeno, da so ljudje »napolnili do poslednjega kotička učilnico, hodnik, celo stali so pod oknom učilnice«,²⁸⁸ na njem pa so dobili informacije o širših političnih razmerah v državi, npr. o Trstu in aretaciji Draže Mihailovića ter obisku Tita na Poljskem. Bistvena točka, zaradi katere so lokalne oblasti sklicale prebivalce, pa je bilo vprašanje politično-upravne opredelitve v KLO Razkrižje. Glede tega so zborovalci zahtevali, da ostane njihov kraj v Sloveniji. »Mi smo Slovenci ... Mi nismo zatajili slovenstva tudi takrat, ko so Nemci leta 1941 zasedli ta predel in so hrvaški čuteči posamezniki imeli velike prednosti ... Naši otroci se že leta in leta učijo slovensko v šoli, gospodarsko pa smo popolnoma povezani z Ljutomerom,« so bili njihovi argumenti. To je bila mešanica nacionalnih in gospodarskih razlogov, za uresničitev katerih so od predstavnikov lokalnih oblasti pričakovali, da ti zastopajo »interese svojega ljudstva«. ²⁸⁹

Po dveh dneh, 4. aprila 1946, so se prebivalci Razkrižja in njegove okolice ponovno zbrali na zboru volivcev. Ta je bil opredeljen kot izreden in je bil sklican »na zahtevo ljudstva« zaradi nove razmejitve oziroma meril zanjo, ki so bili na škodo prebivalcev. Navzočih jih je bilo še več kot dva dni pred tem. Po podatkih zapisnika se je zborovanja udeležilo 740 volilnih upravičencev iz KLO Razkrižje, 50 volilnih upravičencev iz KLO Jalšovec (ta kraj je sedaj v Republiki Hrvaški), vsega skupaj torej nad 800 oseb. Na zborovanju so z vzklikanjem in ploskanjem odobraval zahtevi KLO, da njihov kraj ostane v Sloveniji. »Enoglasno« so izrazili, »da se nas kot Slovence ne more brez našega pristanka priključiti Hrvatski«. ²⁹⁰ Na zborovanju je eden od krajanov Razkrižja na vprašanje predsedujočega zboru, ali govori v imenu vseh, kar je bilo »gromko pritrjeno« s strani prisotnih, dejal: »Govorim v imenu vsega ljudstva. Tukaj živimo Slovenci in ne damo svoje

²⁸⁸ Klasinc, *Arhivski dokumenti o dogodkih v Štrigovi*, dok. 2, str. 65.

²⁸⁹ Prav tam.

²⁹⁰ Prav tam, dok. 26, str. 67.

nacionalnosti. Svobodno in neprisiljeno povemo vsem, da smo tukaj Slovenci povezani z materno zemljo Slovenijo. Povezani pa smo gospodarsko popolnoma z Ljutomerom.« Pri tem je uporabil tudi besede Franceta Prešerna, da si ljudstvo prosto voli »vero in postave«. Zborovalci so postavili zahtevo, naj se ne upošteva meja, ki bi temeljila na nekdanji meji med Avstrijo in Ogrsko na tem območju. To je eden od govornikov utemeljil z besedami, da »ljudska demokracija zahteva načelo nacionalne pripadnosti in gospodarske povezave z zaledjem«. ²⁹¹ Eden od zborovalcev je povedal, da so v času vojne tisti, ki so se imeli za Hrvate, »prodali svojo nacionalnost najprej Švabom, nato Madžarom in pričeli nas Slovence silno preganjati ... Naše fante in može so kot Slovence pretepali, deportirali in internirali.« ²⁹² Zbudili so se spomini iz časa druge svetovne vojne ter s tem tudi zamere in neporavnani računi. Na račun Hrvatov v času vojne je bilo izraženih nekaj očitkov, da so bili ti z okupatorji v prijateljskih odnosih, kar so Slovenci občutili. Vsekakor je bil med argumenti, zakaj ne marajo preiti v Hrvaško, eden povezan z drugo svetovno vojno in dogajanjem v njej, v katerem so se Slovenci čutili zatirane s strani Hrvatov, ki naj bi množično sodelovali z madžarskim okupatorjem.

Tako na koncu tega kot tudi zborovanja pred dvema dnevoma so zapeli državno himno Hej Slovani, nato pa so se »vrstile prelepe pesmi naših borcev in narodne pesmi«. ²⁹³

Obe množični zborovanji prebivalcev Razkrižja in njegove okolice v začetku aprila 1946, zlasti drugo, sta pokazali, kaj je tamkajšnje ljudi težilo, kaj so hoteli doseči z izražanjem svoje volje na zborovanjih in kakšni so bili razlogi za zborovanja oziroma kakšen je bil povod. Zborovanji, zlasti drugo, sta imeli močan nacionalen, celo nacionalističen naboj, česar so se zavedali, zato so mnogi zborovalci povedali, da so proti šovinizmu in da »z hrvatskim narodom hočemo živeti še nadalje v najlepši skupnosti«. ²⁹⁴

V Štrigovi, ki je bila »hrvaška«, pa so prebivalci na množičnem sestanku izražali hvaležnost za vključitev tega kraja v okvir LR Hrvaške. Edvardu Kardelju, podpredsedniku vlade FLRJ, so zato poslali zahvalo. ²⁹⁵

Šlo je za »boj« ljudstva za doseg svojega cilja glede države, v kateri bi radi živeli, pri čemer so uporabljali podobne ali enake metode, zborovanja, množične sestanke, ki so jih sklicevali lokalni politični funkcionarji. Pri tem je značilno, da se med njimi ne pojavljajo funkcionarji komunistične stranke oziroma ne nastopajo v njenem imenu, pač pa v imenu Osvobodilne fronte oziroma Ljudske

²⁹¹ Prav tam, str. 70.

²⁹² Prav tam.

²⁹³ Prav tam, str. 71.

²⁹⁴ Prav tam, str. 70.

²⁹⁵ Prav tam, dok. 27, str. 72.

fronte, ki je takrat uradno oblikovala celotno politiko, medtem ko je bila komunistična stranka v ozadju, v »ilegali«. Podporo je ljudstvo oziroma tisti, ki so ga kot lokalni politiki predstavljali, želelo dobiti tudi od nekaterih vodilnih politikov, zato so jim pošiljali zahvalne telegrame. Kakšno je bilo stališče teh politikov, ni znano. Nihče med njimi se ni odzval na dogajanje na »spornem« območju. Problem se jim je najbrž zdel premajhen oziroma premalo politično vroč. Tako so zborovalci iz Štrigove, ki so želeli biti vključeni v Hrvaško, poleg tega, da so se zahvalili Kardelju, poslali pismo tudi Borisu Kidriču kot predsedniku slovenske vlade. V njem so napisali: »Ne verjemite posameznikom, ki širijo mržnjo med nas brate zaradi lastnih interesov,« ter da želijo biti pripojeni k Hrvaški, ker »vsa zgodovina skozi 712²⁹⁶ let nam kaže, da smo bilo vedno pod Hrvaško«. ²⁹⁷ Pisma so bila naslovljena tudi na notranje ministrstvo FLRJ, saj je šlo za notranjo upravno ureditev, pa tudi na celotno zvezno jugoslovansko vlado. Pri tem so prednjačili pisci iz Hrvaške, ki so slovensko stran črnili in sebe prikazovali kot »žrtve« slovenskega pohlepa po hrvaškem ozemlju. Slovenski pisci, »od našega ljudstva svobodno izvoljeni predstavniki« posameznih krajevnih ljudskih odborov, pa so se v svojem pismu, naslovljenem na zvezno ministrstvo za notranje zadeve glede priključitve Štrigove k Sloveniji, sklicevali na ustavo kot na »najvišji akt« in »svetinj« in zapisali, naj se upošteva ljudska volja, »kar nam je z ustavo zajamčeno«. ²⁹⁸ Zahtevali so »pravično in ljudsko demokratično rešitev«. Glede meril za postavitev meje med Slovenijo in Hrvaško, ki so jih sprejeli na začetku aprila 1946, ko naj bi meja med republikama na tem območju tekla po nekdanji meji med avstrijskim in ogrskim delom dvojne habsburške države, so bili v pismu jugoslovanskemu notranjemu ministrstvu zelo ostri, saj so to označili za »postavljanje fašističnih in ustaških zgodovinskih teženj avstro-ogrskega kova« in za sklep, ki je »v popolnoma v smislu tukajšnje reakcije«. V dolgi obrazložitvi svojega pogleda, ki je nekakšen zgodovinski oris političnega dogajanja na tem prostoru, so zapisali še zahteve in mnenje, da se je »izrazita gonja proti vsemu, kar je slovenskega, pričela po navodilih zagrebškega ordinarjata, izrecno po nalogu dr. Stepinca, ki je uradno prepovedal slovensko pesem in slovensko nabožno literaturo«. ²⁹⁹

Obe strani sta uporabljali politični besednjak in svoja stališča politično utemeljevali. »Mejni spor« je dobival vedno bolj politične razsežnosti in to je končno spodbudilo zvezne oblasti, da so se odločile poseči v dogajanje. Še prej

²⁹⁶ Mogoče je, da se je pisec pisma, predsednik krajevnega ljudskega odbora Štrigova, poslanega predsedniku vlade LR Slovenije B. Kidriču, enostavno zmotil v računanju let (zgrešil je za sto let), saj je mogoče mislil na to, da je Čakovec prvič omenjen 1328 in se kot naselje uradno pojavlja v listinah od leta 1333.

²⁹⁷ Klasinc, *Arhivski dokumenti o dogodkih v Štrigovi*, dok. 30, str. 73.

²⁹⁸ Prav tam, dok. 31, str. 76.

²⁹⁹ Prav tam, dok. 32, str. 79.

pa sta to reševala, ne pa tudi rešila, ampak s svojo rešitvijo stvar še bolj »pogrela« notranja ministra Slovenije in Hrvaške, oba sicer pomembna funkcionarja Udbe in Titova bližnja sodelavca, če ne kar zaupnika. Tudi ta »visoka« raven pa ni prinesla rešitve. Ljudje so bili zaradi nje še bolj razjarjeni.

Na začetku junija 1946 je bila ustanovljena komisija, ki sta jo vodila notranja ministra iz obeh republik, slovenski Ivan Maček-Matija in hrvaški Ivan Krajačić-Stevo. Sestala se je v Ljutomeru 3. junija 1946 in sprejela sklep o priključitvi celotnega območja predvojne občine Štrigova (Razkrižje, Štrigova, Jalšovec, Robade, Slatnjak, Sv. Urban, Železna Gora, Grabrovnik) k Hrvaški, torej tudi naselij, ki naj bi po odločitvi prve komisije s konca oktobra 1945 pripadla Sloveniji.³⁰⁰ Očitno je prevladalo hrvaško stališče. Tudi glede razumevanja nekdanje občine Štrigova, saj so jo razumeli kot tisto iz leta 1931 in niso upoštevali dejstva, da je bilo iz nje leta 1937 izločeno Razkrižje z nekaj vasmi in je nastala občina Razkrižje. Sicer pa so nastanek te občine na hrvaški strani pripisovali vplivu Antona Korošca, ki je bil v času oblikovanja občine Razkrižje notranji minister. Zato so jo na hrvaški strani ob sklenitvi, da postane celotno ozemlje predvojne občine Štrigova del LR Hrvaške, enostavno odmislili, kar pa je bilo politično stališče, ne pa upravno, saj je občina obstajala. Ivan Maček je očitno podlegel »veličini« Ivana Krajačića!

Po tem dogovoru je bilo vprašanje razmejitve med Slovenijo in Hrvaško po mnenju slovenske vlade (v njenem imenu je poročal generalni sekretar vlade generalnemu sekretariatu jugoslovanske vlade 18. junija 1946) rešeno in ni obstajalo nobeno drugo sporno vprašanje.³⁰¹

Reakcije na to odločitev pa so bile pri ljudeh teh vasi ostre. Predsednik KLO Razkrižje je vložil pritožbo na Komisijo državne kontrole zvezne vlade. Ta je zato ustanovila še eno komisijo za razmejitev med Slovenijo in Hrvaško, ki je bila že tretja tovrstna. V njej sta bila predsednika kontrolnih komisij slovenske in hrvaške vlade, Vida Tomšič in Pavle Gregorić, ter Lepa Perović. Ta komisija je v Beogradu zaslišala pritožitelja in člani komisije so obiskali tudi prizadete kraje ter opravili razgovore z ljudmi na terenu, pa tudi s političnimi aktivisti in funkcionarji na obeh straneh meje. Argumenti tistih, ki so se najbolj aktivno politično zavzemali, da Razkrižje ostane v Sloveniji, so bili predvsem gospodarski, npr. oddaljenost krajev od okrajnega središča, Ljutomera na eni in Čakovca na drugi strani. Ta komisija pa je tudi obiskala prizadete kraje in opravila razgovore z ljudmi »na terenu«, poleg tega pa tudi s političnimi aktivisti in funkcionarji na obeh straneh meje. To je bila sploh prva komisija, ki se je seznanila s stanjem neposredno »na terenu«, saj sta npr. pred tem notranja ministra odločala o

300 Zečević, Lekić, *Državne granice*, dok. 82, str. 165–166.

301 Klasinc, *Arhivski dokumenti o dogodkih v Štrigovi*, dok. 41, str. 89.

razmejitvi kar za mizo. Hitro, že 12. junija,³⁰² je komisija odločila in napisali so poročilo.³⁰³ To je bilo za razmejitev odločilno.

Vsekakor je na »terenu« maja, še zlasti pa v začetku junija 1946, po odločitvi Maček-Krajačić, postajalo vedno bolj vroče. Na »svoje« novo ozemlje v Štrigovo so hrvaške oblasti poslale svoje miličnike, kar petnajst mož, čeprav so bili prej tam le trije slovenski miličniki. Hrvaški miličniki so začeli odstranjevati slavo-loke in transparente, ki so imeli napise za Slovenijo. Prihajalo je do incidentov, saj so se temu početju ljudje upirali. V pismu notranjemu ministrstvu FLRJ so zapisali: »Samo zato, ker smo manifestirali svoje slovenstvo, je prišlo do aretacij naših najboljših aktivistov.«³⁰⁴ Zaradi ravnanja hrvaških miličnikov v Štrigovi so pisali pritožbe, saj so bili do Slovencev grobi. Eden od argumentov proti hrvaškemu miličnikom s strani slovenskih lokalnih funkcionarjev je bil, da osebe, ki nimajo volilne pravice, ker nasprotujejo oblasti in njeni politiki ali pa so v času vojne sodelovale z okupatorskimi oblastmi, hrvaškemu miličnikom posredujejo informacije, koga naj »maltretirajo.«³⁰⁵ Prihajalo je tudi do aretacije slovenskih lokalnih funkcionarjev in aktivistov na terenu. »Z eno besedo začel se je šovinistični teror proti vsega tistega, kar je slovensko,« je bilo zapisano v pismu, poslanem predsedstvu hrvaške vlade. Miličniki so prepovedovali obešanje slovenskih zastav tako, da so grozili z zaporom. Vsekakor je hrvaška oblast »hrvatizirala« ozemlje, ki je postalo del Hrvaške, s pomočjo milice, natančneje le z milico in njeno »oblastjo«.

Slovinci so »hrvatizaciji«, zlasti pa načinu njenega uvajanja, nasprotovali. Še posebej je »razdražila slovensko razkriško ljudstvo in skupnost« predaja vseh slovenskih ustanov v Razkrižju hrvaškemu oblastem v začetku junija 1946. V prvi vrsti je šlo za šolo; starši šoloobveznih otrok so na izrednem zboru volivcev 6. junija 1946 od predstavnikov okraja Čakovec zahtevali, da želijo še nadalje imeti slovenske učitelje.³⁰⁶ Ti so jim to obljubili, a že naslednji dan so v Razkrižje prišli hrvaški učitelji. Prevzem šole je prebivalstvo zelo razburil. Toda to je obveljalo, saj je na zahtevo okrajnega sekretarja OF iz Ljutomera ljudski odbor tega okraja izdal »dekret«, po katerem so se morali slovenski učitelji v štirih dneh izseliti. V šolo se je nato vselil – poročevalca dogodkov sta zapisala »vthitotapil« – hrvaški učitelj. Ljudje so njegovi vselitvi v šolsko poslopje nasprotovali in zahtevali, da

302 Tega dne so izvedli zaslišanje predsednika in tajnika KLO Razkrižje (Klasinc, *Arhivski dokumenti o dogodkih v Štrigovi*, dok. 54, str. 107–111), kar kaže, da je komisija delovala zares hitro in učinkovito.

Poročilo komisije, ki je sicer datirano na ta dan, je bilo sestavljeno kasneje. Vprašanje je, ali je bilo tistega dne tudi zaslihanje, kajti drugi zapisnik istega zaslišanja je datiran 22. junija 1946 (Klasinc, *Arhivski dokumenti o dogodkih v Štrigovi*, dok. 73, str. 140).

303 Klasinc, *Arhivski dokumenti o dogodkih v Štrigovi*, dok. 75, str. 147–154.

304 Prav tam, str. 81.

305 Prav tam, dok. 43, str. 95.

306 Prav tam, dok. 51, str. 103–104.

odide. Medtem ko so ljudje zborovali pred šolo, so hrvaški miličniki aretirali predsednika KLO Razkrižje. Že nekaj dni prej pa je bil aretiran sekretar ZMS. Oba sta bila zaprta v zaporu v Čakovcu. Razmere so bile zelo razgrete. Ozemeljski spor je postal spor glede šole oziroma vprašanje, ali bodo učili hrvaški učitelji v hrvaščini ali slovenski v slovenščini, kot je bilo že od leta 1931. Prihajalo je tudi do »incidentov« s hrvaškimi učitelji, ko je »zelo šovinistična hrvaška učiteljica« pretepla deklico, ker je ta govorila slovensko. Poročevalec je zapisal še, da je ta učiteljica menila, da so slovenski učitelji fašisti.³⁰⁷ Ozemeljsko vprašanje in razmejitvev sta na tej ravni dobili nacionalno in tudi ideološko razsežnost.

Vsekakor pa so bili zborovalci na množično obiskanih zborih volivcev, med katerimi so bili takšni, ki so izražali jasno željo po tem, da ostanejo v »naročju ljudske republike Slovenije, ker gravitiramo politično, gospodarsko, kulturno-prosvetno in nacionalno k Ljutomeru«,³⁰⁸ kot tudi takšni, ki so na svojih zborovanjih izražali zahteve po priključitvi Hrvaški, tisti, ki so spodbudili državne oblasti, da so problematiko na terenu vzele v svoje roke. Da je bila predaja ozemlja hrvaškim oblastem v začetku junija 1946 sprejeta zelo burno, kaže izredni zbor volivcev 6. junija, na katerem se je ponovno, tako kot na začetku aprila, zbralo okoli 700 ljudi, ki so javno nasprotovali predstavniku okraja Čakovec, ki je postal politično in oblastno pristojen za to območje.

Za dogovarjanje z »višjimi forumi« so v slovenskem krajevnem ljudskem odboru izbrali dva predstavnika, »ker se vsi v odboru ne morejo udeleževati delegacij«, in sicer funkcionarja OF iz Štrigove. Dali so jima pooblastilo za polnomočno zastopanje boja za »pripadnost in ureditev naših krajev«. ³⁰⁹ To je kazalo, da so se na terenu odločili »boriti« za dosego svojih stališč. To imenovanje pa je očitno spodbudilo zvezne oblasti, zato je bil pred Komisijo državne kontrole Vlade FLRJ zaslišan šef odseka za notranje zadeve okraja Ljutomer, ki je bil konec maja 1946 na dodatnem usposabljanju v Zemunu. Bil je izprašan o obeh zastopnikih ljudstva in o razmerah na »terenu«. Zasliševalcem je povedal, da je 99 % prebivalstva v Razkrižju in Robadju slovenskega. Zanimalo jih je tudi, ali so navedbe o merilih za postavitve meje po nekdanji avstro-ogrski mejni črti, kar sta »pooblaščenca« navedla v pismu za Beograd, točne. Šef milice iz Ljutomera je to potrdil.³¹⁰ Zanimanje zveznih oblasti za »lokalni« problem pa kaže, da so se te zaradi tega zganile.

O nepravilnostih, ki so bile prisotne na terenu glede razmejitve LR Slovenije in LR Hrvaške, sta predsednik in tajnik KLO Razkrižje Predsedstvu vlade LR Hrvaške konec junija 1946 poslala dolgo pismo, napisano v slovenščini. Opisala

307 Prav tam, dok. 47, str. 100.

308 Prav tam, dok. 26, str. 70.

309 Prav tam, dok. 33, str. 83.

310 Prav tam, dok. 42, str. 90.

sta gospodarske prosvetne in politične razmere, glede nacionalnega stanja pa sta povedala, da »naše ljudstvo govori Slovensko« ter da so domači izrazi »mnogo bližji slovenščini kakor hrvaščini«. Na dolgo sta opisala politične razmere od leta 1941 dalje.³¹¹

Svoj prav pa so želeli doseči tudi tisti, ki so se zavzemali za priključitev Hrvaški. Tako so konec maja iz KLO Štrigova notranjemu ministrstvu vlade LR Hrvaške poslali pismo, v katerem so se pritoževali, da se jim omejuje pravice uporabe hrvaškega jezika. Sami so se opredelili za »Medjumurske Hrvate«.³¹²

Pošiljanje pisem na različne naslove s prošnjami podpore in z obtoževanjem nasprotne strani se je nadaljevalo. Tako so iz KLO Razkrižje poslali telegram Edvardu Kardelju in od njega kot »branitelja ljudskih pravic« zahtevali, da se njihov kraj pripiše Sloveniji.³¹³ Nasploh so začeli računati na Kardeljevo podporo in temu so telegrame poslali tudi »mladinci« ter druge t. i. množične organizacije.

Ljudje so prek svojih predstavnikov, lokalnih funkcionarjev, zahtevali komisijo, ki naj na terenu ugotovi dejstva in določi mejo. Niso več zaupali dogovarjanju na lokalni ravni. Spraševali so se: »Zakaj se ogibate ljudstva?«³¹⁴

Slovenska oblast na dogajanje na območju Razkrižja in Štrigove očitno ni bila preveč pozorna ali pa je vprašanju, ki je bilo tam zelo živo, posvečala manjšo težo, saj je predsedstvu vlade LR Slovenije v odgovoru na dopis zvezne vlade s sredine maja, v katerem jo je ta spraševala, kakšno je stanje glede razmejitve med republikama in vzpostavitve meje med njima, odgovorila, »da trenutno med LR Slovenijo in LR Hrvaško ne obstoja nobeno sporno vprašanje«.³¹⁵ Očitno je oblast menila, da je bilo to vprašanje ustrezno rešeno z merili, postavljenimi v začetku aprila 1946 glede oblikovanja meje po avstro-ogrski mejni črti, ali pa je bila rešitev zagotovljena s sestankom konec oktobra 1945, saj sta se tega udeležila predstavnika obeh republiških notranjih ministrstev. Dogajanju na »terenu«, ko so ljudje jasno izražali svoja stališča, glede na jedrnato ugotovitev, da ne obstaja nobeno sporno vprašanje, v vladi očitno niso posvečali velike pozornosti.

Reakcije na odločitev o priključitvi k Hrvaški so bile zlasti v Razkrižju zelo burne. Ljudje so izobešali slovenske zastave in postavljali slavoloke z napisi »Zahtevamo, da se spoštuje volja ljudstva«, »Mi smo Slovenci, Slovenci bomo ostali«. V Ljutomeru so na protestnem zborovanju med ostalimi transparenti nosili tudi transparent z napisom »Trst Jugoslaviji, Razkrižje Sloveniji«. Na tovrstne proteste na ozemlju, ki je po sklepu komisije Maček-Krajačić pripadlo Hrvaški, so se hrvaške oblasti odzvale dokaj ostro. Ljudi so zapirali. Ko so zaprli

311 Prav tam, dok. 43.

312 Prav tam, dok. 35, str. 85.

313 Prav tam, dok. 36, str. 87.

314 Prav tam, dok. 40, str. 89.

315 Prav tam, dok. 41, str. 89.

neko žensko, je pred miličniško postajo demonstriralo 40 žensk. Tudi te so za kratek čas priprli. Na zaslišanje v Čakovec je moral tudi predsednik KLO Razkrižje. Zanj pa je bila ugotovitev komisije Kontrolne komisije, da je »kulak« in da je storil nekaj gospodarskih nepravilnosti in prekrškov. Komisija je ugotovila, da je hrvaška milica s svojimi postopki razmere še bolj zaostрила in da je miličnikom v Štrigovi za grobo postopanje z ljudmi dajal spodbudo komandant okrožne milice iz Varaždina.³¹⁶ Med krajani Razkrižja je močno negotovanje zbudil zlasti dogodek le nekaj dni po dogovoru Maček-Krajačić o priključitvi k Hrvaški, ko sta v Razkrižje prišla dva hrvaška učitelja, ki sta želela prevzeti šolo. Ljudje so takrat protestirali pred šolo. Na krajane Razkrižja pa so po pripovedovanju predstavnikov tamkajšnje oblasti vplivali tudi hrvaški duhovniki, ki so od vsakega zahtevali, »da se ne imenuje več Slovenca, da ne bo hodil na sestanke in da na njih ne bo vpil, da je Slovenec«.³¹⁷

Zvezne oblasti so se vedno bolj zanimale za dogajanje na »spornem« območju med Slovenijo in Hrvaško. Potem ko je Zvezna kontrolna komisija vlade FLRJ zaslišala šefa notranjega odseka Ljutomer (ni pa zaslišala nikogar s hrvaške strani), sta bila pred istim zasliševalcem (v Beogradu) zaslišana še lokalna funkcionarja, predsednik in tajnik KLO Razkrižje. Ta sta zasliševalcem predala dopis, ki sta ga pred tem poslala hrvaškim oblastem v Zagreb, v katerem je bil natančen popis problema in dogajanja v zvezi z njim. Zaslišana sta bila dejansko zato, ker sta se sama obrnila s pritožbo na Zvezno kontrolno komisijo vlade FLRJ zaradi odločitve o meji, ki sta jo sprejela notranja ministra Slovenije in Hrvaške Maček in Krajačić.

Na osnovi njune pritožbe je Komisija državne kontrole oblikovala svojo komisijo, že tretjo, ki je odločala o meji na tem območju. Tudi ta je »zaslišala« pritožitelja, in njune izjave ter argumente iz pritožbe preverili še z zaslišanjem šefa odseka za notranje zadeve okrajnega LO Ljutomer. Opravila je tudi razgovore za ljudmi »na terenu«, pa tudi s političnimi aktivisti in funkcionarji na obeh straneh meje. Bila je sploh prva komisija, ki se je seznanila s stanjem neposredno »na terenu«.

Ugotovitev komisije je bila, da je vprašanje vključitve ozemlja predvojne občine Štrigova predvsem želja hrvaških politikov iz Čakovca in Varaždina in ne želja tamkajšnjega prebivalstva. Glede nacionalne zavesti prebivalstva so ugotovili, da večina prebivalstva nima »posebno oblikovane zavesti o narodni pripadnosti« in da se opredeljujejo za Medžimurce. Glede nacionalne pripadnosti prebivalstva so v Komisiji ugotovili, da predvojna občina Štrigova zgodovinsko pripada Medžimurju in s tem k Hrvaški, da pa je s »slovenizacijo« začel Anton Korošec. Tudi ta komisija je kot verodostojne podatke vzela podatke o

316 Zečević, Lekić, *Državne granice*, dok. 84, str. 171.

317 Prav tam, dok. 82, str. 168.

nacionalni sestavi prebivalstva po popisu prebivalstva s konca marca 1931, ko pa se nacionalnost ni ugotavljala (!). Komisija je menila, da kampanjo za vključitev v Slovenijo vodijo »bivši Koroščevi korteši«, kar je bila politična ocena in to negativna za tiste, ki so želeli k Sloveniji. Omenili so tudi, da je eden od pritožnikov zoper sklep o pripadnosti nekdanje občine Štrigova k Hrvaški kulak in da je storil nekaj gospodarskih nepravilnosti in prekrškov. S tem so dali jasno politično oceno, kdo in zakaj se zavzema za to, da to ozemlje pripade Sloveniji. Za oba lokalna funkcionarja so menili, da sta kulaka oz. bogata kmeta. Po drugi strani pa so tudi menili, da je hrvaška milica s svojimi postopki razmere še bolj zaostрила in da je miličnikom v Štrigovi za grobo postopanje z ljudmi dajal spodbudo komandant okrožne milice iz Varaždina.³¹⁸ Na koncu so sprejeli sklep, da območja KLO Razkrižje in Robadj(đ)e pripadejo LR Sloveniji, ostali del predvojne občine Štrigova pa LR Hrvaški.

Glede obeh pritožnikov, ki sta s svojo pritožbo na kontrolno komisijo spodbudila, da je ta kot organ zvezne oblasti sploh posegla v »mejne zdrahe«, je komisija v svojem poročilu imela negativno stališče zaradi njunega posestnega stanja in njunega predvojnega delovanja, saj so zlasti predsednika KLO Razkrižje videli kot klerikalca, Koroščevega pristaša itd., ter so priporočili, naj se vaščane od njiju »oddvoji«, ker imata nanje velik vpliv, ki pa je negativen. Na koncu poročila je komisija priporočila, naj se »posebna pozornost v političnem delu posveti diferenciaciji znotraj teh vasi in razkinkavanju pred ljudstvom sloja gospodarjev in različnih špekulantov iz nekdanje Jugoslavije, od katerih so mnogi sodelovali z okupatorjem, ki pa še izvajajo močan vpliv na ljudstvo tega območja in stojijo še sedaj v ozadju razpihovanja in raspiranja sporov v tej občini.«³¹⁹ Kljub takšnemu negativnemu stališču o osebah, ki sta vodila »boj za mejo« in splošni slabi oceni političnega stanja »na terenu«, je komisija vseeno popravila razmejitve, kot sta jo postavila notranja ministra, in Sloveniji dodelila večje območje.

S tem je bilo vprašanje meje med Slovenijo in Hrvaško na območju med Prlekijo in Medžimurjem rešeno, čeprav zvezna skupščina ni nikoli izdala zakona o razmejitvi med republikama, kar bi po ustavi (glede na 12. člen) morala.

Mejo na terenu naj bi potegnili komisiji okrožnih odborov Maribor in Varaždin. Sklep Zvezne kontrolne komisije je bil tudi, da se na naslednjem zasedanju Skupščine FLRJ sprejme zakon o razmejitvi med republikama. Zvezna vlada je 1. avgusta 1946 sporočila vladi LR Slovenije, da bo zvezna skupščina v smislu 12. člena ustave FLRJ sprejela zakon o razmejitvi med Slovenijo in Hrvaško. S tem zakonom naj bi bilo rešeno to mejno vprašanje in tudi mejno vprašanje v Beli krajini. Tega pa jugoslovanska skupščina ni izvedla niti takrat

318 Prav tam, dok. 84, str. 171.

319 Klasinc, *Arhivski dokumenti o dogodkih v Štrigovi*, dok. 75, str. 154.

niti kasneje. Zakonsko je ostalo vprašanje meje s Hrvaško nedokončano oziroma nedefinirano. Meja med federalnima enotama (republikama) pa je bila na spornem območju vzpostavljena in je veljala vso dobo t. i. druge Jugoslavije ter je priznana tudi s Temeljno ustavno listino o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije z dne 25. junija 1991.

S tem ko se je za problem meje med Slovenijo in Hrvaško pri Razkrižju oziroma Štrigovi začela zanimati zvezna oblast, saj republiške, še manj pa lokalne oblasti tega problema niso bile sposobne rešiti – vsaka njihova poteza je problem še poglobila –, je reševanje mejnega vprašanja dobilo nove razsežnosti. Problem se je sicer začel razreševati in bil z določitvijo meje razrešen, vendar ne tako, da bi s tem bili zadovoljni vsi, zlasti ne tamkajšnji prebivalci.

Konec julija 1946 so se na terenu sicer sestali predstavniki okrožnih odborov Maribor in Varaždin ter izvedli razmejitvev. Izdali so odlok, da vasi Razkrižje, Gibina, Šafarsko, Veščica in Globoka spadajo v okraj Ljutomer, vasi Robadje, Banfi, Jalšovec, Štrigova, Leskovec, Sv. Urban, Statinec, Železna Gora, Grabrovnik pa v okraj Čakovec.

Ljudje se s tem niso pomirili in so v Ljubljano in Beograd oblastem še naprej pošiljali svoje pritožbe. Pritožbe so dobivale vedno bolj političen prizvok, zlasti ko so v njih navajali in dejansko »ovajali« posameznike, njihovo preteklost, dejavnost, posestno stanje. Pritožba na odločitev okrožnih ljudskih odborov Maribor in Varaždin, kateri kraji in zaselki spadajo v katero od republik, je bila s strani KLO Razkrižje podana na začetku avgusta 1946. Z razmejitvijo niso bili zadovoljni, ker so bili kraji s pretežno slovenskim prebivalstvom postavljeni v Hrvaško. Iz kraja Statinec, ki je pripadlo Hrvaški, je prišla prošnja za priključitev celotne občine Štrigova v Slovenijo. Eden od argumentov za to je bil tudi ta, da »naše vino se šteje med ljutomerska vina«.³²⁰

Vsi protesti in pritožbe niso pomagali. Meja je bila določena. Ljudje so na zborovanjih in prek svojih lokalnih funkcionarjev še nadalje izražali negotovost nad določeno mejo. »Ljudstvo« je s svojim nastopom, delovanjem in stališči v veliki meri sodelovalo pri oblikovanju upravno določene meje, ki je bila dejansko upravna meja med republikama federativne države.

Za to, da se je meja med Slovenijo in Hrvaško na območju predvojnih občin Štrigova in Razkrižje, ki je burila duhove na »terenu«, saj je vsaj za tiste, ki so želeli, da se to območje vključi v okvir Slovenije, to predstavljalo enega osrednjih problemov, uredila kot se je, je bilo v veliki meri zaslužno »ljudstvo«. Natančneje dva predstavnika ljudstva, izvoljena funkcionarja najnižjega organa ljudske oblasti, krajevnega ljudskega odbora z Razkrižja. Odločilna je bila njuna smelost, ko sta na Zvezno komisijo za državno kontrolo vlade FLRJ vložila pritožbo

320 Prav tam, dok. 58, str. 118.

zoper odločitve notranjih ministrov obeh republik. Dejansko je njuna pritožba – za njo in njenim namenom pa je stalo ljudstvo, ki je svoje nasprotovanje večkrat pokazalo z zborovanji, izvedenimi v skladu z zakonodajo in političnim redom kot zbori volivcev – spremenila odločitev, kakršno sta sprejela notranja ministra, in oblikovala mejo, ki je nato veljala vse do konca jugoslovanske države in velja še danes. Tako je imel »glas ljudstva«, ki sta ga predstavljala ta dva lokalna predstavnika oblasti, veliko vlogo pri oblikovanju državnega ozemlja Slovenije oziroma meje na tem območju.

Meja na območju med Prlekijo in Medžimurjem, kjer sta se za ozemlje in mejo na njem leto dni po koncu druge svetovne vojne »bojevali« dve federalni enoti federativno organizirane Jugoslavije, je bila v veliki meri oblikovana zaradi dejavnosti ljudstva in to zlasti na slovenski strani. To je bil odločilni dejavnik za oblikovanje meje na tem območju, saj je ljudstvo s svojim nastopanjem zoper odločitve oblasti le-te pripravilo do tega, da so oblikovale mejo med republikama, ki sicer ni bila povsem meja med narodoma, a je bila bolj ali manj sprejemljiva za obe republiko-državi in oba naroda. Meja, ki jo je mogoče na eni strani razumeti kot državno mejo (če se republiko v jugoslovanski federaciji razume kot obliko sicer omejene državnosti), na drugi strani pa kot upravno mejo, je bila oblikovana z »glasom ljudstva« in je še danes zahvaljujoč glasnemu ljudstvu meja med samostojnima državama.

»Zgodba« o mejnem vprašanju med Slovenijo in Hrvaško v prvem letu po drugi svetovni vojni je imela »glavnega igralca«, ki ga je predstavljalo ljudstvo, tj. prebivalstvo »spornega« ozemlja. Ljudstvo je s svojo voljo, ki jo je izražalo predvsem prek takratne oblike »ljudske demokracije«, zborov volivcev in organiziranih množičnih sestankov, prisililo oblast, da ga je upoštevala in mu prisluhnila. Oblikovanje meje med sicer bratskima republikama, Slovenijo in Hrvaško, na območju, ki je bilo »sporno«, je pomenilo zmago ljudstva. »Politika« je sicer odločila, odločalo pa je tudi ljudstvo-prebivalstvo, ki mu je »politika« prisluhnila. Mejo je dejansko oblikovalo ljudstvo in s tem določilo ozemlje ene in druge federalne enote v okviru jugoslovanske federativne države.